

BEKTAŞİ DÜŞÜNCESİNDE SALAVAT-I ŞERİFLER VE BİR MUKAYESE ÖRNEĞİ

SALAWAT SHARIFS IN BEKTASHI THOUGHT AND A COMPARISON EXAMPLE

Muhyettin İĞDE*

ÖZ: Bektaşî geleneği ve bu geleneğe bağlı olarak gelişen sistematik kurumsal yapı İslâm düşünce ekollerinden biridir. Bektaşî öğretisi Mâveraünnehir merkezli olarak Hoca Ahmet Yesevî anlayışı ve ananesi çerçevesinde XIII. yüzyılda Hacı Bektâş-ı Velî ile birlikte Anadolu ve Balkan coğrafyasında etkili olmuş bir tarikat formudur. Tarikat, zamanımıza kadar dönem dönem Osmanlı Devlet idarecilerinden aldığı destek sayesinde yüksek seviyede bir ilgi görmüş, Sultan II. Mahmut döneminde de ilga edilmiştir. Her tarikat formunda olduğu gibi bu teşekkülde de belirli ritüeller, evrat ve rükünler, tarikat geleneğinin gelişmesinde ve müntesiplerinin itikadî, ictimâî ve ahlakî bütünlüğünü sağlayabilmek için önemli misyona sahip olmuştur. Bektaşîlik düşüncesinin işlendiği yazılı kaynaklarda yer alan bu ritüellerden birisi de Hz. Peygamber'e, Ehl-i Beytine ve Bektaşîlerce takdis edilen On Dört Mâsûmân-ı Pâk ile On Yedi Kemer-Best'e yapılan salatüselamlardır. Bu çalışmamızda Anadolu'da yaşayan Dedegân (Çelebi) koluna ve çoğunlukla da Balkanlarda yerleşik Bâbâgân Bektaşî topluluklarının yazılı literatüründe sıkça görülebilen salavatlar ve çağrıştırdığı dinî-sosyal işlevleri hakkında bilgi vereceğiz. Ayrıca konuyu doğrudan ifade eden Türkiye kütüphaneleri yazma koleksiyonlarının bir parçası Milli Kütüphane 461 Numarada kayıtlı yazma eserin 33a-34b varakları arasındaki salavat-ı şerifenin transkripsiyonunu ve orijinal metnini çalışmamızın sonuna ekleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîlik, Salavat, Ehl-i Beyt, Salatüselam, Tasavvuf.

ABSTRACT: The Bektashi tradition and the systematic institutional structure that developed depending on this tradition is one of the Islamic schools of thought. Bektashi teaching, centered in Mâveraünnehir, is a form of sufi order that was influential in Anatolia and the Balkans together with Haji Baktash Walî in the 13th century, within the framework of the understanding and tradition of Khoja Ahmad Yasawi. The sufi order has attracted a high level of attention thanks to the support it has received from the Ottoman State administrators from time to time, and it was abolished during the reign of Sultan Mahmut II. As in every form of sufi order, in this organization, certain rituals, prayers and rukns have had an important mission in the development of the sufi order tradition and to ensure the religious, social and moral integrity of its followers. One of these rituals included in the written sources in which the Bektashi thought is handled is the salutations made to the Prophet, Ahl al-Baytin and fourteen innocent pâk and seventeen belt-bests blessed by the Bektashis. In this study, we will provide information about the Dedegân branch living in Anatolia and the religious-social functions it evokes, which can be seen frequently in the written literature of the Babâgân Bektashi communities mostly settled in

* Dr. Öğr. Üyesi-Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü/Gaziantep- igdemuh13@hotmail.com (Orcid: 0000-0002-0663-2047)

the Balkans. In addition, we will add the original text and the transcription of the salawat sharif between pages 33a-34b of the manuscript registered in the National Library No. 461, which is a part of the manuscript collections of Turkish libraries that directly expresses the subject.

Keywords: Bektashism, Salawat, Ahl al-Bayt, Salatu Salam, Mysticism.

Giriş

Müslümanlar tarih boyunca Hz. Peygambere olan sevgi ve bağlılıklarını çeşitli şekillerde dile getirmişlerdir. Hz. Peygamberi anmak isteyen Müslümanlar, salavatlara ayrı bir önem vermiş, çeşitli zaman, sayı ve şekillerde salavatları okumuşlardır. Nitekim ayet ve hadislerde de müminlerin salatüselam getirmeleri teşvik edilmiş, bunu yerine getirmeyenler yerilmiştir (Işık, 1989,: 263). Bütün mezhep ve tarikatlarda Hz. Peygamber'e karşı duyulan sevgiyi ifade etme biçiminin en sık başvurulan tarzı salatüselamlardır. Sayıları ve okunuş biçimleri farklılık arz etmekle birlikte bu salavatlar, İslam coğrafyasının neredeyse her yerine yayılmış ve adeta Müslümanların ortak bir dili haline gelmiştir. Öyle ki Müslümanlar arasında sıklıkla okunan çeşitli salavat metinleri yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda İslam medeniyetinde çok zengin ve geniş bir salavat külliyyatı oluşmuştur (Mertoğlu, 2009: 23-24).

Tarihsel süreç içerisinde salatüselamların metinleri, okunma zamanları, şekilleri ve sayıları gibi hususlar belirli kalıplara dökülmüştür. Bu husus özellikle tasavvufi yapılanmalarda çok daha ön plana çıkarılmıştır. Tarikatlerdeki zikir meclisleri başta olmak üzere İslam geleneğinde salatüselamlar Allah'ın isimlerinden sonra en çok tekrar edilen zikirler olmuştur. Salatüselamlar tarikat şeyhleri tarafından dervişlere vird olarak verilmiştir. Ancak bu salatüselamlar tarikat müntesipleriyle sınırlı kalmamış, tüm Müslümanların en sık okuduğu zikir çeşidi olmuştur (Yücer, 2005: 254-256). Mesela Salat-ı Tefriciyye (Ferîd, 2021: 12-19), Salat-ı Münciyye, Salavat-ı Meşîşiyye/Şazeliyye, Salavat-ı Ticianiyye/Fethiyye, Salat-ı Kibrît-i Ahmer gibi birçok salavat metni sonradan oluşturulmuştur. İslami gelenekte burada isimleri zikredilenler başta olmak üzere salavatların her birine özel anlamlar yüklenmiş, okunmaları için de zaman ve sayı belirlenmiştir (Sülün, 2018: 10, 49-63; Yücer, 2005: 256-264).

Tarikatlar içinde oldukça yaygın hale gelen belli bir sayı ve formda salatüselam okuma geleneği kimi âlimleri bu salavat metinlerini bir araya getirme fikrine sevk etmiştir. Ehl-i Sünnet-Tasavvuf geleneğinde oldukça yaygın olan ve günlük vird haline getirilen *Delâilü'l-hayrât* (Cezûlî, t.y.) adlı eser bunun güzel örneklerinden biridir. Şâzeliyye tarikatının Cezûliyye kolunun kurucusu Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'ye (ö. 870/1465) ait olan bu eser tarikat mensuplarının yanı sıra herhangi bir tarikata mensup olmayan Müslümanlar tarafından da düzenli bir şekilde okunmuştur ("Delail-i Hayrat", t.y.; Uludağ, 1994: 113-114).

Bektaşilikte Hz. Peygamber, Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere salat ve selamda bulunma âdeti, çeşitli salavatların ve bu yönde zengin bir

edebiyatın oluşmasına imkân sağlamıştır. Alevi-Bektaşî gelenekte yaygın olarak kullanılan *Hak-Muhammed-Ali* söylemi Hz. Peygamber ile Ehlî Beyt sevgisinin birbirinden ayıramayacağını göstermiştir. Bu nedenle sözü edilen gelenekte imamet/hilafet, tevellâ-teberrâ, velâyet, mehdilik, şefaet gibi konular başta olmak üzere birçok inanç Ehl-i Beyt anlayışına göre şekillenmiştir (Üçer ve Sarı, 2020: 368). Alevi-Bektaşî grupların temel kaynakları olarak kabul edilen Menâkıbnâmeler, Velâyetnâmeler, Buyruklar, Erkânâmeler ve benzeri eserlerde Alevi-Bektaşî dua ve niyazlarında Ehl-i Beyt vurgusunu görebilmek mümkündür (Teber, 2008: 142).

İslam Mezhepleri Tarihi geçmişte ve günümüzde ortaya çıkan dini-siyasi yapılanmaları ve düşünce ekollerini çalışma konusu edinen bir bilim dalıdır (Kutlu, 2008: 10-11). Temel ilgi alanı siyasi-itikadi yapılanmalar olmakla birlikte toplumsal birer yapılanma olmaları hasebiyle tasavvufî oluşumlar hatta fihî mezhepler de çeşitli yönleriyle İslam Mezhepleri Tarihi'nin çalışma konusu olabilir. İslam Düşüncesi'nin bütünsel bir şekilde anlaşılması açısından da bu tür çalışmalar önem arz etmektedir. Kaldı ki tarihsel süreçte sufilik ve itikadi yapılamalar iç içe geçmiş durumdadır. Bu yapılanmalara ait düşünceleri birbirinden tamamen bağımsız bir şekilde ele almak yanlış anlaşılmalara neden olabilir. Bu nedenle ilgili bilim dalları arasında keskin sınırlar çizmek yerine interdisipliner çalışmalar İslam düşüncesine katkı sağlayacaktır. Nitekim Fahreddîn er-Râzî *İ'tikâdâtü Fırakî'l-Muslimîn ve'l-Muşrikîn* adlı eserinin sekizinci kısmı "fî Ahvâlî's-Sûfiyye" adını taşımaktadır (Râzî, 1356/1938: 72-75). Benzer bir tasnifi bazı çağdaş çalışmalarda da görmek mümkündür (Onat, 2007). Bu çalışmanın konusu daha çok Tasavvuf alanına girmekle birlikte gerek Bektaşîlik gerekse bu yapıda salavatların ele alınma biçiminin toplumsal tezahürleri olması nedeniyle çalışma konusu yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı kütüphaneleri içerisinde Süleymaniye Kütüphanesi gibi bir kısım kütüphaneler ile özellikle Milli Kütüphane, Türk kültür tarihinin en nadide yazma koleksiyonlarına sahip kütüphanelerdir. Üzerinde çalışılan eserin ücretsiz bir şekilde kullanılması ve görüntülerin yayınlanması ile ilgili Türkiye Yazma Eserler Kurumu'ndan gerekli izinler alınmıştır. T.C. Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü A461'de kayıtlı olan bu eser, yıpranmış pandizot siyah bir cild içerisinde yer almaktadır (URL-1). Eserde üzerinde çalıştığımız küçük boyutlu bu risale dışında içerisinde farklı varaklarda kayıtlı çeşitli risaleler de yer almaktadır. Risalelerin yekununu Bektâşî geleneğine ait Tercümanlar, Bektâşîliğin sembolleri arasında yer alan Hırka, Tâc ve Post metaforlarının işlendiği yazılar ile Hurûfluk ile ilgili çeşitli risâleler yer almaktadır (URL-2).

1. Salatüselam/Salavat Kavramı

Salatüselam ifadesi, sözlükte duâ, ta'zim ve rahmet gibi anlamlara gelen salat ile güven, esenlik anlamlarında kullanılan selam sözcüklerinden oluşmuştur (Mertoğlu, 2009: 23). "Sallâ" fiilinden mastar olan salat kelimesi sözlükte dua, tebrik, temcit ve ta'zîm gibi anlamlara gelmektedir. Sallâ

fiilinin mastarının “tasliye” olduğu ve salatın tasliyeden geldiği de belirtilmektedir. Istilahta ise Allah’a yaklaşmak gayesiyle yapılan belli fiillerden ve rükünlerden ibarettir ki, o da namazdır. Namaza salat denmesi, aslının dua olmasındandır. Ulemanın çoğunluğuna göre salat, dua için hakiki, namaz için mecazi anlamda kullanılmıştır.¹ Namaz ibadeti farz kılınmadan önce Arapların onu dua manasında kullanmaları “salat” kelimesinin gerçek ve yaygın olarak dua anlamında kullanıldığını göstermektedir (İbn Kayyim el- Cevziyye, 1407/1987: 155-156; Kefevî, 1419/1998: 553). “Selleme” fiilinden mastar olan selam kelimesi ise kusursuz olmak, kutulmak, rahatlamak gibi anlamlara gelmektedir. Kur’an ve hadislerde ise selam, eman, kurtuluş, barış gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamda birine selam vermek ona kendisinden gelebilecek bütün kötülüklerden emin olduğunu ifade etmek anlamındadır (Efendioğlu, 2009: 342-343; Işık, 1989: 265).

Salat ve selam dinî, edebî bir kavram meydana getirmesini *aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm* veya *sallallâhu aleyhi ve sellem* şeklindeki dua cümlelerinin yerine dilimizde kullanılagelmiştir. Böyle dua etmeye “salavat getirme”, Arapça’da ise “tasliye” denir. Bu duadan söz edilirken “salvele” kısaltması kullanılmaktadır (Mertoğlu, 2009: 23).

Kur’an-ı Kerim’de ve bazı hadislerde salat ve selam kavramları kullanılmış, Hz. Peygamber’e salatüselam teşvik edilmiştir. Bu noktada en yaygın örneklerden biri Ahzâb 33/56 ayetidir.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.”(URL-3: el-Ahzâb 33/56). Müfessirler ayetten hareketle Allah’ın Hz. Peygamber’e rahmet etmesinin ona rahmet etmesi ve onu meleklerine övmesi anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Meleklerin salâtı Hz. Peygamber’e istiğfar; müminlerin salâtı ise dünyada Hz. Peygamber’in adının yüceltilmesi, dininin üstün kılınması, ahirette de Makam-ı Mahmûd’a ulaştırması hususunda Allah’a niyazda bulunmalarını ifade etmektedir (Başaran, 2019: 753-756; Serinsu, 2001: 121-135). Fakihler de buradaki ifadenin bağlayıcı olduğunu insanın ömründe en az bir defa Hz. Peygamber’e dua etmesinin farz olduğunu ifade etmişlerdir (Kurtubî, 1423/2003: 14/232-234).

Hadisi şeriflerde de salat ve selam ifadelerine rastlanmakta ve salavat getirilmesi teşvik edilmektedir. Nitekim yukarıda sözü edilen Ahzâb suresinin 56. ayetinin tefsiri bağlamında sahabe Hz. Peygamber’e nasıl salatüselam edeceklerini sormuştur. Hz. Peygamber de bu husuta onlara yol göstermiştir (İbn ‘Âşûr, 1984: 22/98; Kurtubî, 1423/2003: 14/233-234). Ebu Mes’ûd el-Ensârî’den gelen bir rivayette; “Biz Sa’d b. Ubâde’nin meclisinde otururken Rasulullah (SAV) yanımıza geldi. Beşir b. Sa’d kendisine; “Allah, sana salat okumamızı emretti. Sana nasıl salat okuyabiliriz?” diye sordu. Efendimiz şu cevabı verdi: “Şöyle söyleyin:

¹ Salat kavramı ile ilgili geniş bilgi için bkz.: (İbn Kayyim el- Cevziyye, 1407/1987: 155-156; Kefevî, 1419/1998: 552-553; Güllüce, 2005; Işık, 1989: 264-265).

"Allahumme salli 'alâ Muhammedin ve 'alâ âl-i Muhammed, kema salleyte 'alâ İbrahim'e ve barik 'alâ Muhammedin ve 'alâ âl-i Muhammedin kemâ bârekte 'alâ âl-i İbrahim'e fî'l-âlemîne inneke hamîdun mecîd. (Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in âline rahmet kıl, tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi. Muhammed'i ve Muhammed'in âlini mübârek kıl. Tıpkı İbrahim'in âlini mübârek kıldığın gibi.)" Resulullah ilâveten şunu söyledi: "Selâm da bildiğiniz gibi olacak." (Müslim, 1374-75/1955-56: "Salât", 65; Tirmizî, 1975: "Tefsîr", 34 (No: 3220)).

Hız. Peygamber çeşitli hadislerde Müslümanları salavat okumaya teşvik etmiştir. Bir rivayette Hız. Peygamber; *Kıyamet günü insanların bana en yakın olanı bana en çok salavat okuyandır* (Tirmizî, 1975: "Vitr", 352 (No: 484)) buyurmuştur. Başka bir rivayette *Yeryüzünde Allah'ın seyyâh melekleri vardır. Onlar ümmetimin selâmını (ânında) bana tebliğ ederler* (Nesâî, 140671986, "Sehv", 46 (No: 1282)) ifadeleriyle salavatın önemi belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde Hız. Peygamber kendisine çokça salavat getirilmesini istemiş (Ebû Dâvûd, t.y.: "Cuma", 1; Tirmizî, 1975: "Sifatu'l-kıyâme ve'r-rekâik ve'l-vera", 23 (No: 2457)) hatta *yanında anıldığım halde bana salavat getirmeyenin burnu sürtünsün* (Tirmizî, 1975: "De'âvât", 101 (No: 3454)) diyerek tehdit etmiştir.

Ayet ve hadislerin teşvikinin de etkisiyle müminler, Hız. Peygamber'e dua ve övgüde bulunmak ona karşı besledikleri sevgiyi ifade etmek amacıyla salatüselam getirmeyi bir görev olarak kabul etmişlerdir. İnanalar Hız. Peygamber'in sevgisinin aynı zamanda bir mükellefiyet olduğu bilinciyle hareket etmişlerdir. Bu anlamda bakıldığında salavat aslında Allah-Peygamber-müminler arasında bir bağ oluşturmakta, bir başka ifade ile müminlerin Hız. Peygamber ile ilişkilerinin güçlenmesini sağlamaktadır (Başaran, 2019: 769-775). Salavat metninin ilk örneği bizzat Hız. Peygamber tarafından öğretilmiş ve okunması teşvik edilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde salavat metinleri çoğalmış, çeşitlenmiş, hatta bunların bazılarını çeşitli zaman, mekan ve sayı gözetilerek okunması yönünde gelenekler oluşmuştur (Başaran, 2019: 764). Öyle ki gerek sayılarının çokluğu gerekse içerdikleri söz sanatları nedeniyle salavatlar dua olmanın ötesinde Edebiyat ve Sanat başta olmak üzere birçok bilim dalının konusu haline gelmişlerdir (Timurtaş, 2018: 756).

2. Bektaşilikte Ehl-i Beyt ve Salavat-ı Şerifeler

Hız. Peygamber'in vefatının ardından dinin esaslarını doğru şekilde anlama ve amel boyutuna taşıma noktasında Müslümanların fikri açıdan bölünmeler yaşadığı tarihi bir gerçektir. Bunun yanında fetihlerle genişleyen İslam coğrafyasında karşılaşılan farklı millet ve dinlerden İslâm'a giren kimseler de bu düşünce çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Bunun bir sonucu olarak İslam düşünce tarihinde ameli, itikadi ve ahlaki boyutlara da sahip çeşitli yapılanmalar ortaya çıkmıştır. İtikadi ve siyasî zümreleşmeler düşünce ekolleri dediğimiz fırkaları meydana getirirken; sistematik bir muamelatı düzenleyen pratik alanda fihhi mezhepler ortaya çıkmıştır.

Bunun yanı sıra da ahlaki olgunluğa erişmeyi ve insanın davranışlarını Kur'ân ve Sünnet çerçevesinde kemale ermesi hedefiyle erdemli toplum kurmayı yegane gaye edinen zühd hareketi ve tassavvufî oluşumlar da İslam medeniyeti içerisinde yerini almıştır.

Tasavvuf ekollerinin olgun ve kurumsal yapısı dediğimiz tarikat formlarından birisi de Anadolu ve Balkanlarda geniş bir kitleye hitap eden Bektaşî-Yesevî geleneğidir. Bektaşîlik, Türk örf-adet ve gelenekleriyle birlikte İslamî öğretinin özümсенerek yaşandığı Mâveraünnehir kaynaklı tasavvufî boyutları baskın bir düşünce geleneği olarak kabul edilmektedir. Dört Kapı Kırk Makam anlayışını müntesiplerine kazandırmayı amaçlayan bu öğreti, zamanla gelişip yaygınlaşarak kitlelere mal olmuş tasavvufî bir akım haline gelmiştir. Bu bakımdan Bektaşîlik, Osmanlı İmparatorluğu döneminin en popüler tarikat yapılanmalarından biri haline gelmiştir (Bardakçı, 2005: 54-60; Ocak, 2009: 14-16; Özcan, 2001: 40-41).

Bütün Müslümanlarda olduğu gibi Bektaşîlikte de Hz. Peygamber merkezi bir konuma sahiptir. Peygamberliğin sübutu, Peygamberin dindeki konumu, vahye muhataplığı, hüküm koyma yetkisi, ahlakını örnekliği gibi konularda Alevî-Bektaşî gelenek ile Ehl-i Sünnet'in ortak bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Âlemin yaratılma sebebi, mucize ortaya koyan bir şahıs olma telakkisi gibi konularda da Tasavvuf ile Bektaşî düşüncenin paralellik arz ettiği görülmektedir (Yıldırım, 2005: 294). Tasavvufî gelenekte olduğu gibi Alevîlik-Bektaşîlikte de Hz. Peygamber için gül sembolü kullanılmakta, Gülbanklarda "Rasulullah'ın gül cemaline salavat" getirilmektedir (Kutlu, 2006: 165-166). Hz. Peygamber'in nuru her şeyden önce yaratılmış, onun dünyaya gelmesiyle bütün dünya nura boğulmuş, hak ile batıl birbirinden ayrılmıştır (Yeşilyurt, 2003: 22-23). Bektaşî gelenekte verilen din eğitiminde Hz. Muhammed "rol model" olarak sunulmaktadır. Alevî-Bektaşî geleneğinde *Hak-Muhammed-Ali* şeklinde formüle edilen söylem esasında bu üç unsurun birbirinden ayrılmaz bütün olduğunu göstermektedir. İbadetler bu isimlerle başlamakta, dua ve niyazlar hak-Muhammed-Ali ismi ile yapılmaktadır (Eğri, 2006: 213-215, 230-231). Hz. Muhammed Allah'a ait sırlar anlamına gelen "ilm-i ledün" başta olmak üzere bütün ilimlerin ve güzelliklerin kaynağı olarak kabul edilmektedir (Eğri, 2006: 231).

Bektaşî kaynaklarının neredeyse tamamı *besmele*, *hamdele*, *salvele* ile başlamaktadır. Nitekim Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Makâlat*'ında besmele ve Allah'a hamd edildikten sonra şu ifadeler yer verilmektedir: "*Salât ve selâm da önce Allah Teâlânın bütün âlemi onun sevgisi yüzünden yarattığı peygamberlerin ulusu ve rasullerin reisi Hz. Peygamber'in üzerine sonra da onun arı ve tertemiz Ehlî Beyti'ne; en üstün kavim olan evlâdına ve ashâbına olsun. Çünkü bütün kâinâtın padişahı olan Tanrı, bu itibarlı Müslümanların ruhlarını ahirette rahmetine erdirmiş ve bağışlamıştır.*" (Hacı Bektaş-ı Veli, 2021: 42). Bektaşî geleneğinde yazılan eserlerin önemli bir kısmında bunun farklı örneklerini görebilmek mümkündür. Bu örneklerin önemli bir

kısımında Hz. Peygamber'in yanı sıra on iki imamın da isimleri zikredilmekte onlara da salatüselam getirilmektedir. Mesela *Bektaşî Tercemanları* adlı eserde de bunun bir örneğini görebilmek mümkündür. “*Allahümme Salli vesellim ve zid ve bârik ‘Ala nûri seyyidina (4) ve seyyidi’l-enbiyâ-i Muhammedinil- Mustafa Allahümme Salli vesellim (5)ve zid ve bârik ‘ala nûri seyyidina ve siyyidi’l-evliyâ-il-İmâmi (6) ‘Aliyyi’l-murtaza Allahümme Salli vesellim ve zid ve bârik ‘ala (7) nûri seyyidina ve seyyidetin nisâ-il-‘alemîne Fâtımatı’z (8) zehra ve ‘ala ümmihâ ve ümmü’l-mu’minine Hadiceti’l-kübra (9) Allahümme Salli ve sellim ve zid ve bârik ‘ala nûri seyidinel İmâmı (10) Hasani’l-mücteba Allahümme salli vesellim ve zid ve bârik ‘ala (11) nûri seyidinel İmâmi Hüseyini’ş-şehidi’l-mazlûmi bi-arzı (12) Kerbela.....*” (Taş ve Özdemir, 2021: 501-502).

3. Bektaşî Geleneğinde Ehl-i Beyt Vurgusu

Hz. Peygamber'in ev halkını ifade etmek için kullanılan Ehl-i Beyt kavramı tarih boyunca Sünnî, Şii ve Alevi-Bektaşî geleneklerinde en fazla ihtilaf edilen, yer yer de siyasallaştırılmak suretiyle istismar edilen kavramlardan biridir. Ehl-i Beyt kavramının kimleri kapsadığı konusu sürekli tartışılmıştır. Genellikle Hz. Peygamber, Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin Ehl-i Beyt olarak kabul edilse de bazen Hz. Peygamberin hanımlarının bazen da on iki imam ve hatta bütün Haşimileri Ehl-i Beyt olarak tasnif edenlerin olduğu görülmektedir (Kutlu, 2006: 169-170).

Alevi-Bektaşî kültüründe Hz. Muhammed, Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin isimleri beş parmakta oluşan el ile sembolleştirilmiş ve “Ali Pençesi” adıyla levhalaştırılmıştır. Bu beş isim için “Âl-i Âbâ”, “beş esma” gibi kavramlar da kullanılmıştır. Hz. Ali'nin de içerisinde bulunduğu Ehl-i Beyt'i sevmek tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda onları sevenleri sevmek (*tevellâ*), onları sevmeyenleri sevmemek de (*teberrâ*) son derece önemlidir (Fığlalı, 1996: 234-235; Kaplan, 2010: 154; Teber, 2008: 142-150; Yıldırım, 2009: 110). Hz. Ali ve Ehl-i Beyt manevi rehber olarak kabul edilmektedir. Özellikle Hz. Ali tarihsel kişiliğinden çok menkıbevi bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır (Teber, 2008, s. 146). Alevi-Bektaşîler'e göre Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt arasında en çok Hz. Ali'yi sevmiş, bu nedenle kızı Fatıma'yı onunla evlendirmiş, ümmetini de ona emanet etmiştir (Kutlu, 2006: 169-170). Hz. Peygamber'in sevgisine ve övgüsüne mazhar olan Hz. Ali, Tasavvuf kültüründe “Şah-ı Velayet”, “Sultanu'l-Evliya”, “Şâh-ı Merdan”, “Haydar-ı Kerrâr” gibi lakaplarla anılmıştır (Eğri, 2006: 234-236).

Hz. Ali'nin cesareti ve yiğitliği de özellikle Bektaşîler tarafından büyük bir övgü ile anlatılan konular arasında yer almıştır. Onun İslam'ın yayılmasında ve genişlemesinde gösterdiği kahramanlıklar sadece Bektaşîlikte değil pek çok tarikatta da coşkuyla anlatılan ve bunun üzerine oldukça geniş bir edebiyatın oluştuğu unsur haline gelmiştir. Hadis olduğu ifade edilen ve Hz. Ali'nin kahramanlığını anlatan *Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr* (Kârî, 1406/1986: 367-368) ifadesi Bektaşî gelenekte yaygın bir şekilde kullanılmıştır. *Fetâ* kelimesinden türetilen *fütüvvet* Hz. Ali'nin ilim,

cesaret ve kahramanlığını ifade etmek üzere kullanılmış bir kavramdır (Sarıkaya, 2010a: 114). Alevi-Bektaşî gelenekte fütüvvetin Hz. Peygamber'den Hz. Ali'ye geçtiği kabul edilmektedir (Sarıkaya, 2010b: 372). Yemini *Faziletname*'de Hz. Ali'nin cesaret ve yiğitliğini dizelerinde şöyle ele almıştır:

“Salavat verdiler cümle yeksân
Getirdiler o saat hemen iman

...

Nice putperest ehl-i zünnâr
Din-i Ahmed'e eylediler ikrâr

...

Zülfikar korkusundan ehl-i zünnâr
Muhammed dînine etmiştir ikrâr” (Özmen, 1998: 2/74).

Bektaşîlik, Hz. Ali ve soyundan gelenlere büyük bir tazim ve hürmet göstererek tarikat adâp ve erkânı içerisinde önemli bir konum atfetmiştir. “*Erenler meydanında Hakk Muhammed Ali divanında Oniki İmâm; On dört ma'sum-ı Pâkân efendilerimizin dostlarına dost; düşmanlarına düşman olmak kavliyle.... Allah Muhammed Ali, cümlemize mu'în ve nasır ola. Himmeti Aliyeleri zâhir, bâtın üzerimizde hâzır ve nâzır ola.*” (Teber, 2008: 142). Benzeri ifadelerde de görülebildiği gibi Ehl-i Beyt'e özel bir önem verildiği görülebilmektedir. Bektaşî Bâbâgân kolu inanç ve düşüncesinde “Ehl-i Beyt”, aynı zamanda kurtuluşa ermiş olan topluluktur. 73 fırka hadisinde geçen *fırka-i nâciye*, Bektaşî kültüründe kendilerince temsil edilmektedir ve sadece Ehl-i Beyt'i sevenlerin topluluğudur. Allah'tan dertlerine derman ve manevî dereceler isterken, Hak-Muhammed-Ali hürmeti hakkı için istemişlerdir (Fığlalı, 1996: 234-235). Bektaşîliğin temel kaynakları sayılan âdâb ve erkâna dair dedebabaların yazmış olduğu eserler dikkate alınırca Hz. Ali ve onun soyundan gelen imamlar manevî rehberler olarak yüceltilmekte ve onların tarihsel kişiliklerinden ziyade efsaneler şeklinde aktarılan menkıbevi kişilikleri öne çıkarılmaktadır (Teber, 2017: 78). Söz konusu eserlerde Hz. Peygamber'in yanı sıra Hz. Ali, on iki İmam, on dört Masûm-i Pâk için de salavat okunduğu görülebilmektedir (Bülbül ve Örddek, 2017: 7-10).

Sonuç

Alevi-Bektâşî öğretisinde itikadi ve ictimai hayatın içerisinde yer alan ayin ve cemlerde uygulanan âdâb ve erkânların tümünde salavat-ı şerifeler dua ve niyaz metinleridir. İnsan-ı kâmil olabilmenin yolu diğer seyr-i sülûk tarikatlarından farklı olarak aşk ve inâbe içerisinde dile getirilen Hz. Peygamber, onun Ehl-i Beyti ve ashabına gösterilen tazim ve ihtiramdır. Bu ihtiramın göstergesi de salavat-ı şerifelerdir. Sünnî literatürde sözü edilen *Delâlü'l-Hayrât* mecmû'alarının yerine Bektaşî anlayışında Salavat-ı şerife Mecmû'ları ve Tercümânlar yazılmış ve tescil edilmiştir. Alevi-Bektâşî öğretisinin temelinde ve bu öğretinin yaşandığı Bektaşî tekke ve dergâhlarında faziletli bir toplum oluşturma hedefi vardır. Bu amaca matuf

en temel unsuru da Hz. Peygamber ve onun Ehl-i Beyti'ne olan sevgi oluşturur. Bektaşî taliplerinden başlayarak en üstte bulunan dedebâba ve halifebabaya kadar her Bektaşî'nin günlük hayatını oluşturan davranışlar birer tercüman ve dua ile icra edilmiştir. Bu tercümân ve duâların hepsinde Hz. Peygamber'e ve onun Ehl-i Beyti'ne, On Dört Masûmân-ı Pâk ve On Yedi Kemer-Best'e salatüselam iletmek bir vecibe ve ulvî bir amel-i sâlih hükmündedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Bardakçı, M. N. (2005). Bir Tasavvuf mektebi olarak Bektaşîlik. *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu I*, 51-60, Isparta: Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi.
- Başaran, S. (2019). Anlamı, keyfiyeti ve işlevi bakımından Hz. Peygamber'e salavat getirme hakkında bir değerlendirme. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (23), 747-778.
- Bülbül, T. - Ördek, Ş. (2017). Bektaşîliğe ait yeni bir mecmua: Mecmu'atü'r-Resâil. *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, 16, 3-44.
- Cezûlî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleymân. (t.y.). *Delâilu'l-hayrât*.
- Delail-i hayrat. (t.y.). Geliş tarihi 19 Mart 2023, gönderen <https://www.dalailalkhayrat.com/tr/>
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as. (t.y.). *Sunenu Ebî Dâvûd*. C. 1-4, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Efendioğlu, M. (2009). Selâm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 36, 342-343. İstanbul: TDV Yayınları.
- Eğri, O. (2006). Alevî-Bektâşî gelenekte Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisi. *İslami İlimler Dergisi*, 1(1), 213-239.
- Ferîd, O. (2021). *Salavât-ı şerîfe salavât-ı tefrîciyye=Peygamber efendimiz üzerine salavât-ı şerîfe getirmenin dünyevî ve uhrevî faziletleri ile salât-ı tefrîciyye'nin nitelikleri*. (hzl.: Muhammed Veysel Emen). Kahramanmaraş: SAMER Yayınları.
- Fiğlalı, E. R. (1996). *Türkiye'de Alevilik-Bektâşîlik*, 4. b., Ankara: Selçuk Yayınları.
- Güllüce, H. (2005). Salât kavramı: Etimolojisi ve bazı mülâhazalar. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 171-184.
- Hacı Bektâş-ı Veli. (2021). *Makâlât*. (ed.: A. Yılmaz vd.), Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Işık, H. (1989). Hz. Peygamber (S.A.S.)'e salât ve selâm getirme ile ilgili bir araştırma. *Diyanet İlmi Dergi*, 25(4), 264-286.
- İbn 'Âşûr, M. T. (1984). *Et-Tahrîr ve't-tenvîr*. C. 1-30, Tunus: ed-Dârü't-Tûnisîyye.
- İbn Kayyim el- Cevziyye (1407/1987). *Celâu'l-efhâm fî fadli's-salati alâ Muhammedin hayri'l-enâm*. Kuveyt: Dâru'l-'Urube.
- Kaplan, D. (2010). *Yazılı kaynaklarına göre Alevilik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kârî, N. A. (1406/1986). *El-Esrâru'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevdû'a = el-Mevdû'âtü'l-kubrâ*. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî.
- Kefevî. (1419/1998). *el-Kulliyât: Mu'cem fi'l-mustalahât ve'l-furûki'l-luğaviyye*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- Kurtubî, M. (1423/2003). *El-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. Riyad: Dâru 'Âlemi'l-Kutub.
- Kutlu, S. (2006). *Alevîlik-Bektaşîlik yazıları: Alevîliğin yazılı kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kutlu, S. (2008). *Mezhepler tarihine giriş*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Mertoğlu, M. S. (2009). Salâtüselâm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 36, 23-24, İstanbul: TDV Yayınları.
- Müslim. (1374-75/1955-56). *El-Câmi'u's-şahîh*. C. 1-5, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Nesâî. (1406/1986). *El-müctebâ mine's-Sunen=es-Sunenu's-suğrâ*. Halep: Mektebetu Matbû'âti'l-İslâmiyye.
- Ocak, A. Y. (2009). Tarihsel terminoloji (Bektaşîlik, Kızılbaşlık, Alevîlik)ç *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, (ed.: A. Y. Ocak), 14-24, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Onat, H. (Ed.). (2007). *İslam düşünce ekolleri tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özcan, H. (2001). Bektâşî âdâb ve erkânı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 7(19), 39-44.
- Özmen, İ. (1998). *Alevî-Bektaşî şiirleri antolojisi*. C. 1-5, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Râzî, F. (1356/1938). *İ'tikâdâtü firaki'l-muslimîn ve'l-muşrikîn*. Kahire: Mektebetu Nahdati'l-Misriyye.
- Sarıkaya, M. S. (2010a). Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîliğin oluşumu. *Anadoluda Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, (ed.: H. İ. Bulut), 103-125, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Sarıkaya, M. S. (2010b). Bektaşî ve Alevî kültürünün yazılı kaynaklarından Fütüvvetnameler. *Anadoluda Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, (ed.: H. İ. Bulut), 367-377, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Serinsu, A. N. (2001). 33/Ahzâb sûresi 56. ayeti çerçevesinde Hz. Peygambere salât ve selâm getirmenin anlamı. *Dini Araştırmalar*, 4(10), 121-139.
- Sülün, M. (2018). Salâtüselâm âyetinde emredilen nedir? El-Ahzâb (33) suresinin 56. âyetinin tefsiri. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 4(1), 7-63.
- Taş K. ve Özdemir Ö. (2021). Büyük Çamlıca Dergâhı tarafından hazırlanan Bektaşî tercemaları kitapçığı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21/2, s 483-512.
- Teber, Ö. F. (2008). *Bektâşî erkânnamelerinde mezhebî unsurlar*. Ankara: Aktif Yayınevi.
- Teber, Ö. F. (2017). Bektâşîlikte otorite. *Milel ve Nihal*, 14(1), 78-95.

- Timurtaş, A. (2018). İslamî edebiyatta salavat. 2. *Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu: "İslam Düşüncesinde İnsan"*, 749-757, Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları.
- Tirmizî. (1975). *Sünenü't-Tirmizî*. C. 1-5, Mısır: Şirketu Mektebe-Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Uludağ, S. (1994). Delâilü'l-hayrât. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9/113-114). İstanbul: TDV Yayınları.
- Üçer, C. - Sarı, R. (2020). Dua, gülbank ve tercümanlar üzerinden Alevî nitelemeli gelenek hakkında bazı değerlendirmeler. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 357-398.
- Yeşilyurt, T. (2003). Alevi-Bektaşiliğin inanç boyutu. *İslâmiyât*, 6(3), 13-30.
- Yıldırım, A. (2005). Alevî-Bektaşilerin dinin temel kaynaklarından Kur'ân ve Sünnete bakışı. *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I*, 287-296, Isparta: Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi.
- Yıldırım, R. (2009). Tasavvufî bir yorum olarak Alevilik ve Bektaşilik. *Ekev Akademi Dergisi*, 41, 103-114.
- Yücer, H. M. (2005). Tarîkat geleneğinde salavât-ı şerife ve Müstakimzâde'nin Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî adlı eseri. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(15), 253-288.

Elektronik Kaynaklar

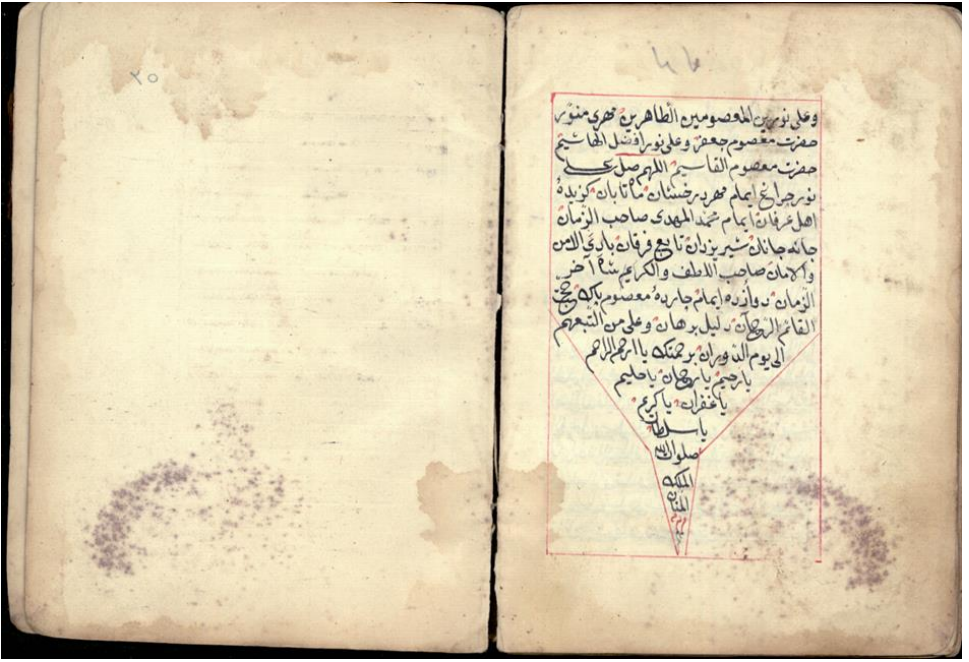
- URL-1: <https://dijital.kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/336757?SearchType=1> (Erişim: 06.04.2023)
- URL-2: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/list> (Erişim: 06.04.2023)
- URL-3: *Kur'ân Yolu*. (t.y.). <https://kuran.diyaret.gov.tr> (Erişim: 06.04.2023)

EK-1- Hâzâ Kebîru Salavat-ı Şerife

Bismillahirrahmanirrahîm. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i sūrûr-i Enbiyâ-i habîb-i Hudâ. Rasûl-i Kibriyâ Muhammed Mustafâ. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i şâh-ı evliyâ, netîce-i mâ yûhâ, veliyyü'l-müctebâ. Memdûh-i esrâr-i lâ fetâ İmâm Ali'yyi'l-Mürtezâ ve 'alâ nûr-i ma'sûme-i't-tâhiri's-şâhidi'l-eşhuri. Hazret-i masumi Muhammed'i'l-ekber. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i matla'i's-şemsi ve'd-duhâ, bedr-i ilâhî, menba'ı sırr-ı Mustafâ. Hazret-i Hatîceti'l-Kübrâ, Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidina nûr-i gencîne-i arş-ı Hudâ. Hazîne-i dürr-i İlâhî, mesned-nişîn pîr-i Mürtezâ Hazret-i Fâtmatü'z-Zehrâ. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûrî efdalu't-tükâ, ahsenu'l-verâ eşrafu's-sürefâ Hazret-i İmâm Hasan halku'r-rızâ ve 'alâ nûrî ma'sûm et-tâhiru's-şâhid-i mazhar sırrı f'illâh. Hazret-i ma'sûm-ı Abdullah. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûrî melcei'l-ğurebâ, hâdî'l-fukarâ, muhtâr-ı evliyâ Hazret-i İmâm Hüseyin veliyy-i şâh-ı şehidân, deşt-i Kerbelâ ve 'alâ nûrî'l-masumeyni't-tâhireyni's-şâhideyni'l-eşhuri. Fazlu Hakk Hazret-i ma'sûm-ı Abdullah ve 'alâ nûr-i zât-ı bahtî'l-kâsım Hazret-i ma'sûm el-Kâsım, Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i seyyidi'l-muttakîn, fahru ehli'l-yakîn zübde-i evlâdı tayyibîn Hazret-i İmâm Zeynü'l-âbidîn. Ve 'alâ nûreyni'l-ma'sûmeyni't-tâhireyn, seyyidü'l-âlemîn Hazret-i ma'sûmi'l-

Hüseyn. Ve 'alâ nûr-i sâhibi't-tâci't-tecrîd Hazret-i ma'sûm Kâsım es-sa'îd. Allahumme sallî 'alâ seyyidinâ nûr-i't-tâhir, gevheru'l-bâhir, kudretu'l-kâdir Hazret-i İmâm Muhammed el-Bâkır ve 'alâ nûr-i ma'sûmi't-tâhir, gevheru'l-ebher Hazret-i ma'sûm 'alâ'l-eftar. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i meâl-i lutfi'l-fâ'ik. Mededî Kur'ân'u'n-nâtık, bahru'l-hâyık Hazret-i İmâm Ca'fer es-Sâdık ve 'alâ nûreyni'l-ma'sûmeyni't-tâhireyn, nûr-i bahş-ı mihr-i mâh Hazret-i ma'sûm-ı Abdullah ve rahmeten li'l-âlemîn Yahyâ el-Hâdî. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i maksadi'l-'âzîm ve matlabi'l-câzîm, dürrütü'n-nâzım, Hazret-i İmâm Mûsâ Kâzım ve 'alâ nûreyni'l-ma'sûmeyni't-tâhireyn Nâsıru'l-fâtih, Hazret-i ma'sûmi's-sâlih ve maksûdi't-tâlib, Hazret-i ma'sûmi't-tayyib. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i mazhar, sırr-ı hel etâ, kâşif-i remz-i mâ yûhâ, ma'deni'l-cûd ve's-sehâ, menba'-i'l-kerem ve'l-atâ Hazret-i İmâm Alî Mûsâ er-Rızâ. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i sâhibu'l-halki'l-'azîm, mâlik-i şerefi'l-kadîm a'lemu'l-âlimi'l-halîm İmâm Muhammed et-Takî el-Kerîm ve 'alâ nûr-i ma'sûmi't-tâhir, aslu'd-dekâ'ik Hazret-i ma'sûm Ca'fer es-Sâdık. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i merkezi'l-evtâd, zübdetü'l-icâd nushatu'l-âbâd sâhibu'r-rüşd-i li-men lehû'r-revşed ve'r-reşad Hazret-i İmâm Alî en-Nakî el-Cevvâd. Allahumme sallî ve sellim 'alâ seyyidinâ nûr-i nâ'il-i seyf-i haydarî, kâtil-i ceş-i saff-ı dūrî Hazret-i İmâm Hasan el-Askerî ve 'alâ nureyni'l-ma'sûmeyni't-tâhireyn Mehdiyy-i münevver Hazret-i ma'sûm-ı Ca'fer ve 'alâ nûr-i efdali'l-Hâşîm Hazret-i ma'sûmi'l-Kâsım. Allahumme sallî 'alâ nûr-i cerâğ-ı İmâm mühr-i dürr-i hisân, mâh-ı tâbân, güzide-i ehl-i irfân İmâm Muhammed el-Mehdî sahibü'z-zamân, câna cânân, Şîr-i Yezdân, tâbi'-i Furkân, bâdiye'l-emn ve'l-emân, sâhibu'l-lutfi ve'l-kerem, şâh-ı âhiri'z-zamân Duvâzdeh-imâm, Çehârde-i ma'sûm-i pâk, hüccetü'l-kâ'imi'r-râh-ân, delil-i burhân. Ve 'alâ men ittebe'ahüm ilâ yevmi'd- deverân. bi-Rahmetike yâ erhamerrahim, yâ Rahîm yâ Rahmân ya Halîm yâ Ğufrân yâ Kerîm yâ Sultân salavatullahi'l-meliki'l-mennân. Temme.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Çalışmaya konu olan yazma eserin ücretsiz kullanımı konusunda gerekli izin ve desteği veren Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na teşekkür ederim. / Thanks to Presidency of the Turkish Manuscripts Institution for giving the necessary permission and support for the free use of the manuscript which is the subject of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.